

HEKA LÁSZLÓ*

A népek önrendelkezési és elszakadási jogának megvalósítása a volt Jugoszlávia felbomlása esetében

A népek önrendelkezési és elszakadási jogának elve a nemzetközi jog egyik legaktuálisabb, de egyben legvitatottabb kérdése is. Erre való hivatkozással az elmúlt hetven évben négyszeresre nőtt a világon létező független államok száma, és ez a folyamat tovább folytatódik. A volt Szovjetunió és Jugoszlávia alkotmányaiiban egyik alapjogként rögzítették az önrendelkezési és elszakadási jogot, amely alapján bomlott fel a két volt szocialista szövetségi állam immár 22 utódállamra (Csehszlovákiával együtt 24 új országra). Sok heves vitát okozott Koszovó 2008-ban történt elszakadása Szerbiától, még inkább Krím önállósodása Ukrajnától és az Orosz Föderációhoz való csatlakozása, amely vélhetően nem az utolsó szecesszió. Közismert a katalánok, baszkok, skótok, flamandok és vallonok ilyen jellegű törekvése, illetve Quebec kanadai tartománynak sokszoros elszakadási kísérlete, vagy a bosznia-hercegovinai szerbek nem titkolt szándéka.

I. Az önrendelkezési jog fogalma, történeti fejlődése

Vladimir Ibler horvát akadémikus, jogászprofesszor szerint az önrendelkezési jog (*right of self-determination, droit de l' autodetermination*) „egyszerre egy univerzálisan elfogadott politikai elv és ugyanakkor a hatályos nemzetközi jog szabálya is.”¹ Ez a jog definiálható, mint minden nemzet számára biztosított egyforma, tagadhatatlan lehetőség arra, hogy politikai szubjektivitást hozzon létre, és hogy az ország állampolgárai közvetlenül maguk, vagy közvetett módon, képviselőikön keresztül, alakítsák ki a kormányzati

* Egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem ÁJTK, Összehasonlító Jogi Intézet

¹ IBLER, VLADIMIR: *Pravo naroda na samoodredenje i zloupotreba tog prava*. Politička misao, Vol.29. No.2. Zagreb 1992. 54. p. http://hrcaak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=166848 (letöltve: 2014. március 19.)

rendszerüket.² Érvényesüléséhez szükségeltetik egy az anyaországtól fölrajzilag is elkülönített terület, valamint valamilyen területi joghatóság (*juridictum territoriale*). Hiányoznak azonban az eljárási szabályok, amelyek rendeznék a népek önrendelkezési jogának konkrét esetben történő megvalósítását. Emellett nincs egyértelműen meghatározva az önrendelkezési jog alanya (a nép, nemzet, emberek), valamint a jog terjedelme, vagyis, hogy ki igényelheti, illetve ki nem jogosult erre. Sokan megkérdőjelezik, hogy ez a jog kijár-e egy autonóm területtel rendelkező etnikumnak, amely valamely állam keretein belül megvalósíthatja minden nemzeti jogát és szabadságát, saját képvisellel, igazságszolgáltatással stb. bír, mivel az ilyen nemzet valójában érvényesítette a nemzeti identitását, szükségleteit, jöllehet ez nem saját államának keretében történik. Ezzel szemben jogosnak tekinthető az önrendelkezésre való hivatkozás akkor, ha egy erős öntudattal bíró és saját etnikai területén élő nemzet olyan országban belül egzisztál, amelylyel nem tud azonosulni, amelyben nem érzi magát egyenjogúnak, vagy ahol diszkriminációnak van kitéve.³ A nemzetközi jog nem ad egyértelmű választ a fenti kérdésekre, e nélkül pedig a nevezett jog érvényesítése során két jog kerül szembe: az önrendelkezésre és elszakadásra való jog az egyik oldalon ütközik az állam szuverenitásának és területi integritásának jogával a másik oldalon. Mindenütt a világon alkotmányellenes és törvénytelen minden cselekmény, amely egy szuverén állam illetve annak területi integritása ellen, a belső ügyeibe való beavatkozásra, a nemzetközi szerződések megszegésére (*pacta sunt servanda*) irányul, márpedig az önrendelkezési jog érvényesítésénél pont ez történik. Az eljárási szabályok hiánya lehetőséget ad a fenti jog különböző értelmezésére, ezért annak megvalósítása politikai és törvényhozási gondokat okoz a nemzetközi viszonylatokban, és nem ritkán fegyveres összecsapásokhoz vezet.

Ibler szerint az önrendelkezési jog egyértelműen a minden nemzetet megillető jog a nemzeti állam létrehozására (tehát az önrendelkezés és a kissé pejoratív hangzású szecesszió vagyis elszakadás együtt jár), amelyet ekként rögzíti a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 1. §. 1. pontja (hatályba lépett 1976. március 23. mint az ENSZ Közgyűlésének 1966. december 16-án kelt 2200 A XXI. sz. határozat része). Ezt a rendelkezést átvette a Gazdasági, Szociális és Kulturális jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (hatályba lépett 1976. január 3. szintén, mint az ENSZ Közgyűlésének 1966. december 16-án kelt 2200 A XXI. sz. határozat része), illetve az ENSZ Közgyűlésének 1970-ben elfogadott határozata „Az államok baráti kapcsolatait és együttműködését szabályozó nemzetközi jogi elvekről”.⁴ Elfogadott, hogy az önrendelkezési jog fennállása nélkül nincs igazi demokrácia, így *John Stuart Mill* a nemzeti önrendelkezést tekintette a politikai szabadság előfeltételének, mondván, hogy a nemzetállam megvalósítja a demokráciát, a demokrácia pedig megvalósítja a nemzetállamot.⁵

² MILIČIĆ, VJEKOSLAV: *Opća teorija prava i države. III. sv. Teorija države*. Sveučilišna tiskara – Pravni fakultet. Zagreb, 1998. 28–29. pp.

³ IBLER 1992, 61. p.

⁴ IBLER 1992, 54. p.

⁵ MILL, JOHN S.: *Consideration on Representative Government*. Liberal Art Press, Indianapolis 1958. 229–237. pp., közli NEUBERGER, BENYAMIN: *Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái*. Magyar Kisebbség. 2000/3. (21.). sz. 140. p.; <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&cikk=m000310.html>.

A nevezett jog keletkezését egyesek már az észak-amerikai gyarmatok függetlenségi harcában látják, jóllehet akkor még nem beszélhetünk a népek önrendelkezéséről, mert a britek elleni harcnak nem volt valódi etnikai jellege (az amerikai nemzet kialakulása a britekkel való szembehelyezkedéshez köthető).⁶ Ezt követően a francia forradalom vezetői az önrendelkezési jogra hivatkozva a monarchia megszüntetése és a köztársaság megerősítése érdekében hangsúlyozták, hogy minden népnek joga van önállóan – az idegen hatalmak beavatkozása nélkül – megszervezni kormányzásának formáját.⁷ Ekkor vált elfogadottá, hogy népszavazás döntsön egy adott terület politikai státusáról.⁸ A francia felfogás szerint az önrendelkezési jog egyénileg illette meg a polgárokat, mint *demos*-t, és nem pedig kollektíve a népet, nemzetet, mint *emos*-t.⁹ A felvilágosodás eszmerendszerében a hangsúly a népszuverenitáson volt, amelyhez később társult a határok megváltoztathatatlanságának elve. A nemzeti öntudat ébredésével és a nemzetállamok keletkezésével az önrendelkezési jog egyre inkább kapott nemzeti jelleget (pl. Olaszország egyesítésénél, illetve Észak-Schleswig, más néven *Sønderjylland* Dániához való csatolásával).¹⁰

Mégis, az önrendelkezési jog koncepciójának kidolgozására csak az I. világháború után került sor, amikor egyrészt *Woodrow Wilson* amerikai elnök, másrészt pedig az akkor létrejött Szovjetunió vezetői hangoztatták annak jelentőségét. A kifejezést elsőként nyilvánosan *Wilson* elnök használta, aki az önrendelkezést tartotta a világháborút követően megszűnt három impérium – az Osztrák-Magyar Monarchia, Oroszország, Ottomán Birodalom – utódállamai közötti határok meghúzásának alapelveként.¹¹ Elsődleges céljaként a területekért zajló leendő jövődöbéli fegyveres konfliktusok elkerülését jelölte meg, mivel azok okaként az egykori soknemzetiségű államokat tüntették fel, pontosabban az azok határain belül élő népek önállóságra való törekvéseket.¹² Azonban a népek önrendelkezése, mint elmélet számos megoldhatatlan problémával ütközött főként az etnikailag sokszínű Közép- és Kelet-Európában, amelyet nehezen lehetett (volna) felosztani homogén nemzeti államokra. Ezért is történt az, hogy az új utódállamok ugyanolyan többnemzetiségű országok lettek, mint a korábbi birodalmak. *Mark*

⁶ MILLER UNTERBERGER, BETTY: *Self-Determination. Encyclopedia of American Foreign Policy*, 2002. 461. p. (<http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Self-Determination.html>); SIMMA, BRUNO *et al.*: *The Charter of the United Nations. A Commentary, Second Edition* 2002. 50. p; ETZIONI, AMITAI: *The Evils of Self Determination*. Foreign Policy, No. 89. Winter, 1992–1993. 23. p., közli GAVRILOVIĆ, BOJAN: *Istorija prava na samoopredeljenje*. (<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/11/Istorija-prava-na-samoopredeljenje.pdf> (letöltve: 2014. március 7.)).

⁷ SIMMA *et al.* 2002, 50. p., lásd GAVRILOVIĆ 2013, 2. p.

⁸ RAIĆ, DAVID: *Statehood and the Law of Self-Determination*. Kluwer Law International. The Hague/London/New York, 2002. 174. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 2. p.

⁹ RAIĆ 2002, 175. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 2. p.

¹⁰ Dániának a porosz-osztrák-dán háborút (1864) követő prágai béke (1866) értelmében le kellett mondania Schleswig-Holsteinről Poroszország javára. Az I. világháború után a győztes hatalmak e térség visszaadása mellett döntöttek, mire Dánia indítványozta, hogy népszavazás döntsön a terület hovatartozásáról. Az 1920. február 14-én Észak-Schleswigben megtartott népszavazáson a lakosság 75%-a Dánia mellett döntött, s ennek megfelelően a területet még abban az évben visszacsatolták.

¹¹ KIRGIS, FREDERIC L. JR.: *The Degrees of Self-Determination in the United Nations Era*. In: *American Journal of International Law*. Volume: 88. Issue: 2. 1994. 304. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 3. p.

¹² KOVÁCS MÁRIA: *A nemzeti önrendelkezés csapdája*. Rubikon 1997/2. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nemzeti_onrendelkezés_csapdaja/ (2014. március 24.).

Mazower szerint „Versailles lehetővé tette, hogy 65 millió ember saját államot nyerjen, de 25 milliót kisebbséggé tette”.¹³ Az első világháború végén a népek önrendelkezési joga az új korszak egyik legfőbb elvévé nőtte ki magát.¹⁴ Viszont a kisebbség nem kapta meg az önrendelkezési jogot, amit tükrözi az Åland-szigetek esete is. 1920-ban az elszakadni kívánt – svéd anyanyelvű, de Finnországhoz tartozó – Åland-szigetek ügyében vita támadt Finnország és Svédország között.

Az 1917-ben függetlenedett Finnország arra hivatkozott, hogy a nemzetközi jog szerint az államok kizárólagos hatáskörébe tartozik a nemzeti területtel való rendelkezés, emellett pedig az önrendelkezési jog nem pozitív jog.¹⁵ A finnek kiemelték, hogy nincs nemzetközi jogi szabály, amely kötelezné az államot, hogy járuljon hozzá területének önrendelkezéséhez.¹⁶ Ezt követően egy *ad hoc* jellegű jogászbizottság (*Commission of Reporters*) megállapította, hogy a szigetek státusának rendezése nem tartozik kizárólagosan Finnország hatáskörébe, hanem „szükséges a lakosságnak adandó jogi garanciák kiszélesítése és a Nemzetek Szövetségének Tanácsa is kompetens.”¹⁷ A Tanács közvetítésével megszületett a svéd-finny megállapodás, amely szerint Finnország megtarthatta szuverenitását az Åland-szigetek felett, de az autonóm területté vált és nemzetközileg elismert semleges státust kapott.¹⁸ Ez a nézet pragmatikus, mivel ellehetleníti a további morzsolódásokat, egyben biztosítja a nemzetközi békét és stabilitást. Az önrendelkezési elv megvalósítása szelektív módon történt és csupán a nagyhatalmak érdekeit tükrözte, hiszen a Szovjetunió mellett például a Szerb-Horvát-Királyság (1929 óta Jugoszláv Királyság) vagy Csehszlovákia soknemzetiségű országok voltak. A Nyugat elkövetésén túl továbbpelve a Szovjetunió az önrendelkezési jogot alkotmányos elvként fogadta el, ám azt a kommunista kormányzasi rendszer megváltoztathatatlanságához kötötték.

A tárgyi jog „sajátos értelmezését” tapasztalhatjuk néhány konkrét példán is. Jóllehet a második világháború alatt az Atlanti Chartában *Winston Churchill* és *Franklin Delano Roosevelt* felhívást bocsátott ki az önrendelkezésre, mégis a brit államférfi visszautasította ennek alkalmazását Indiában és a brit birodalom gyarmatain. Ugyanakkor India megtagadta az önrendelkezést Kasmírban, de harcolt Banglades függetlenségéért, Pakisztán pedig ragaszkodott Kasmír önrendelkezéséhez, és megtagadta ezt Bangladesben.¹⁹ Legutóbb Oroszország elismerte Krim önállóságát, de Csecsenföld ideiglenes függetlenségét törvénytelennek nyilvánította és fegyverrel felszámolta.

A II. világháború után az önrendelkezési jog – nem egyértelmű fogalmazással – bekerült az ENSZ Alapokmányba, melynek 1. cikkely 2. §-ban az Egyesült Nemzetek céljai közül kiemeli „a nemzetek között a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapuló baráti kapcsolatokat” fejlesztését, az 55. cikk pedig említést tesz „a nemzetek között a népeket megillető egyenjogúság és önren-

¹³ MAZOWER, MARK: *The Dark Continent: Europe's Twentieth Century*. 1998, Penguin Books, 41. p., közli GAVRILOVIĆ 2013. 3. p.

¹⁴ ANDRASSY, JURAJ: *Međunarodno pravo*. Školska knjiga Zagreb. 1990, 34. p.

¹⁵ NGUYEN QUOC DINH et al.: *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest 1997. 221. p.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ SUMMERS, JAMES J.: *The Right of Self-Determination and Nationalism*. In: *International Law – International Journal on Minority and Group Rights*, 12/2005. 344. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 3. p.

¹⁹ NEUBERGER 2000, 162. p.

delkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapuló békés és baráti” kapcsolatokról. A két 1966-os emberi jogi egyezségokmány kimondja, hogy „minden népnek joga van az önrendelkezésre”. 1960-ban az ENSZ 1514. sz. határozata megadta a nevezett elvnek a jogi keretét, melyet Nyilatkozatként fogadta el az ENSZ Általános Közgyűlése 1960. december 14-én. Ekkor kapta meg először ez az elv a jog státusát, és jóllehet nem volt kötelező ereje, mégis a nemzetközi jog imperatív normájává (*jus cogens*) vált. Az 1541. sz. határozat definiálta, hogy az ENSZ Alapokmánya garantálja az emancipációt azon területek számára, melyek „földrajzilag elkülönítettek, etnikailag és/vagy kulturálisan mások attól az államtól, melynek irányítása alá tartoznak”.²⁰ Ez alapján történt meg a dekolonizáció, az önkormányzattal nem rendelkező területek jogot kaptak arra, hogy létrehozzák a független államukat, vagy egyesüljenek más országgal, illetve csatlakozzanak más államhoz. Ebből kiindulva egyesek azt tartják, hogy az önrendelkezési jog csak a gyarmatokat illette, és nem bármelyik más területen élő etnikumokat, nyelvi stb. csoportokat.²¹

Ma már a fenti jog a nemzetközi szokásjog normája, amelyről a Nemzetközi Bíróság 1995-ben megerősítette: „a népek önrendelkezési joga, ahogyan az az Alapokmányból ered és az ENSZ gyakorlata alapján kifejlődött, egy erga omnes szembezegezhető jog”. A Bíróság joggyakorlata is elismerte, hogy „a mai nemzetközi jog egyik lényegi elvéről van szó” [CI: Kelet-Timor ügye (Portugália c. Ausztrália), 1995. június 30. Rec., 1995. 102. p. 29. §].²² Felvetődik a kérdés, hogy a függetlenségi nyilatkozatok konstitutív jellegűek-e vagy csak deklaratívak. Az ún. Európai Konferencia Jugoszlávia Békéjéért mellett működő a francia *Robert Badinter* vezette Választottbíróság e kérdésben „a népek és a kisebbségek jogait” a nemzetközi jog imperatív normái közé sorolta [1991. november 29. 1. sz. tanácsadó vélemény, RGDIP, 1992. 265. p., illetve 9. sz. tanácsadó vélemény, 1992. június 4., RGDIP, 1993. 591. p.].²³ A nemzetközi jogban ezzel az elvvel kapcsolatosan elfogadottá vált a határok megváltozhatatlanságának elve, az *uti possidetis juris*, amelyet a volt szocialista szövetségi államok – Jugoszlávia, Csehszlovákia és Szovjetunió – felbomlásánál is alkalmazták.²⁴ Vagyis a függetlenné válás pillanatában a korábbi adminisztratív határok államhatárokká válnak.

II. Az önrendelkezési jog tartalma, típusai

Alapjában véve az önrendelkezési jogon belül – tartalma alapján – megkülönböztethető a *külső önrendelkezés*, tehát minden népnek saját joga a szuverén megválasztásához, független államisághoz, illetve a *belső önrendelkezés*, vagyis a nép azon joga, hogy saját kormányzási formáját maga válassza meg, illetve regionális autonómiát hozzon létre

²⁰ GAVRILOVIĆ 2013, 8. p.

²¹ SHAW, MALCOLM N.: *Peoples, Territorialism and Boundaries*, European Journal of International Law (1997) 8(3) 481. p. <http://www.ejil.org/pdfs/8/3/1457.pdf>, közli GAVRILOVIĆ 2013, 9. p.

²² NGUYEN QUOC DINH *et al.* 1997, 251. p.

²³ Uo. 252. p.

²⁴ BUCHANAN, ALLEN: *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*. Oxford University Press. New York. 2004. 210., közli GAVRILOVIĆ 2013, 9. p.

vagy szövetségi állammá alakítsa át az országot.²⁵ A külső önrendelkezés szerint az elszakadáshoz, vagy bizonyos területek leválasztásához illetve annektálásához szükséges az érintett lakosság hozzájárulása, amíg a belső önrendelkezés esetében az államot alkotó népnek joga van szabadon megválasztani a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális rendjét. Ebből kiindulva *Benjamin Neuberger* kétfajta önrendelkezést említ: a nagy és a kis önrendelkezést. A „nagy önrendelkezés” (*grand self-determination*) célja a nemzetközileg ténylegesen elismert szuverenitás, tehát egy állam valódi függetlensége, és egy nép nemzetközileg elismert függetlensége (pl. a baszkoké, katalánoké stb.), amíg „kis önrendelkezés” (*small self-determination*) alatt megkülönböztethető: a demokrácia egy homogén államban (pl. Hollandia); nemzeti autonómia vagy föderalizmus egy demokratikus állam keretén belül (pl. Quebec tartomány lakói vagy az eszkimók Kanadában); illetve autonómia/föderalizmus egy nemzet vagy etnikai csoport számára egy nem demokratikus rendszerben (pl. a kurdok Irakban).²⁶ Véleménye szerint a többnemzetiségű és erősen polarizált demokráciában a kisebbségi nemzet úgy érezheti, hogy nem vesz kellően részt a kormányban, kormányzásban, tehát „a demokratikus állam nem jelentheti a valódi szabadságot egy olyan kisebbség számára, amely egy meghatározott nemzet nemzetállamában él, ahol a domináns nemzet kihasználhatja a számbeli túlsúlyát, és semmibe veheti a kisebbség törekvéseit”.²⁷ *Bíró Gáspár* is úgy véli, hogy „az önrendelkezés igénye általában azokban az esetekben merül fel a kisebbségben élők részéről, ha az állam mereven elzárkózik az etnikai és társadalmi pluralizmus biztosításától, számára az önrendelkezés továbbra is elsősorban és mindenekelőtt szecessziót jelent.”²⁸

1. Alanyok

Az alapkérdés az, hogy mikor válhat ki egy etnikum valamely szuverén államból. Egyesek az állam életképességét emelték ki érvként, így azt olykor a nemzetállam minimális vagy optimális méretéhez kötötték. Azonban a történelem során kis homogén államok igen életképesnek bizonyosodtak, ezért ma sokan úgy vélik, hogy nincs összefüggés a méret, gazdasági életképesség és politikai fennmaradás között.²⁹ Nincs egyértelmű álláspont arról sem, hogy mekkora területtel és mennyi lakossággal kell bírnia a függetlenségre törő országnak. *Georg Lohmann* a „kollektív önrendelkezési jogot” a „harmadik nemzedék emberi jogának” nevezi.³⁰ Szerinte az emberi jogok ugyan egyéni jogok,

²⁵ POMERANCE, N.: *Self-Determination in Law and Practice*. Martinus Nijhoff, The Hague 1982., közli: NEUBERGER 2000, 160. p.

²⁶ LAPIDOT, R.: *Autonomy*. In: *Law and Government* 1, 1992. 1. 37–39. pp.; WERHER, G. F.: *Self-Determination in Western Democracies*. Greenwood, London 1992. XV–XXXVI., közli: NEUBERGER 2000, 136. p.

²⁷ NEUBERGER 2000, 140. p.

²⁸ BÍRÓ GÁSPÁR: *A nemzetközi kisebbségvédelem legújabb fejleményei*. In: *Regio – Kisebbség, politika, társadalom* 4. évf. (1993) 1. sz., <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00013/pdf/03.pdf>

²⁹ Lásd DAHL, R. – TUFTÉ, R.: *Size and Democracy*. Stanford University Press, 1973, közli NEUBERGER 2000, 146. p.

³⁰ LOHMANN, GEORG: *Kolektivna ljudska prava radi zaštite manjina?* In: *Politička misao*. Zagreb, Vol XXXVI (1999) 4., 39. p.

azonban azok megvalósítása gyakran csak kollektíve történik, a „kollektív önrendelkezési jog” pedig megilleti a nemzeti kisebbségeket is.³¹ A többségi felfogás szerint egy kisebbségi etnikum-nemzet akkor lenne jogosult az elszakadásra, ha elnyomás, erőszakos asszimiláció stb. alatt él, ami azt feltételezi, hogy vannak-lesznek azok, akik eldöntik, hogy mikor (milyen emberi vagy kollektív sérelmek esetében) valósul meg az ilyen kizsákmányolás-diszkrimináció, amely jogot ad az önrendelkezésre és elszakadásra.³² A szecesszióra tehát sor kerülhet végső intézkedésként, amikor az állam kényszereszközökkel korlátozza az etnikum jogait és veszélyezteti annak fennmaradását (*remedial secession*).³³ *Dragan Vukadin* is egyetért, hogy ez a jog csak kivételes esetekben illeti meg a népeket, akkor, ha veszélybe kerül a nemzet fennmaradása és az általa lakott területen tömegesen sértik a kisebbséghez tartozók emberi jogait. Szerinte Koszovó esetében ez történt meg 1999-ben, és ez teszi indokolttá a korábbi szerb, illetve jugoszláv tartomány függetlenségét.³⁴ *Vladimir Ibler* is azt tartja, hogy az államnak biztosított védelem az elszakadástól csak addig érvényes, amíg az betartja az emberi jogokat, garantálja a nemzetiségi, etnikai, vallási, faji stb. jogokat és egyenjogúságot illetve a nemzetközi jogi előírásokat, ha a képviselőtestületben az egész lakosság arányosan képviseltetett stb.³⁵

2. A visszaélések lehetősége

Tekintettel arra, hogy az önrendelkezési jog elismeréséhez „szükséges” az elszakadni vágyó nemzet elnyomása, diszkriminációja”, jogainak eltiprása, ezért előfordulhat, hogy az elszakadásra törekvő nép akár szándékosan is provokálhatja a konfliktusokat, vagy rossz fényben mutatja be az országát, illetve más módon manipulálja a közvéleményt. Ezért a politikai harc eszközeként természetesen lehetséges az önrendelkezési joggal való visszaélés (*abuse of rights, abus de droit, Rechtsmissbrauch*). *Ibler* akadémikus e téren különösen kiemeli azt a nem ritka esetet, amikor egy állam az önvédelemre hivatkozva (az ENSZ Alapokmány 51. cikk) agressziót követ el az önrendelkezési jogát érvényesíteni kívánó néppel és területével szemben.³⁶ Az állam azt állítja, hogy csak önvédelemből számol le az ellenséggel, amiről az ENSZ Közgyűlésének 2625 (XXI) sz. határozata így rendelkezik: „Az államok kötelesek tartózkodni olyan kényszerintézkedések alkalmazásától, amelyek megfosztanák a népeket... önrendelkezési joguktól, szabadságuktól és függetlenségüktől. Ha önrendelkezési jogukat gyakorolva reagálnak és ellenállnak egy ilyen kényszerintézkedésnek, e népek jogosultak az Alapokmány céljainak és elveinek megfelelő támogatást kérni és kapni.”³⁷ Ilyen esetben tehát az állam nincs

³¹ Uo. 41. p.

³² KNOP, KAREN: *Diversity and Self-Determination in International Law*. Cambridge University Press, 2002. 82. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 13. p.

³³ CASSESE, ANTONIO: *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge University Press, 1995. 120. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 15. p.

³⁴ VUKADIN, DRAGAN: *Pravo naroda na samoodređenje i odcjepljenje (secesiju) s posebnim osvrtom na primjer Kosova*. In: *Pravna misao*. Sarajevo, broj 9–10/2010. 7–27. pp.

³⁵ IBLER 1992, 62. p.

³⁶ IBLER 1992, 74. p.

³⁷ NGUYEN QUOC DINH *et al.* 1997, 450. p.

jogos önvédelmi helyzetben. Hasonló visszaélés fordul elő akkor, ha határon kívüli politikai erő vagy akár állam saját politikai érdekéből támogatja, uszítja vagy segíti az elszakadást. Ilyen volt Németország részéről a szudétavidéki illetve lengyelországi németek „felhasználása”, amelynek célja volt a szomszéd országok területeinek elcsatolása, azok destabilizálódása és felbomlása.

3. Az önrendelkezési jog megvalósítása

A népek önrendelkezési joga kifejezésre juthat a népszavazás vagy a népképviselői gyűlés határozatának formájában. Az elszakadás akkor következik be, amikor az eredeti állam fennmarad, de annak egy része – az önrendelkezési jogra való hivatkozással – kiválik. Ezt a nemzetközi jog nem ismeri el, ha az elszakadást óhajtó terület nem rendelkezik a hatalmat gyakorló államtól különböző és el is különített státussal, az ilyen állam pedig jogosult megvédeni a területi integritását. „Az elszakadás politikai tény és a nemzetközi jog csak következményeit vonja le s csak akkor, amikor már tényleges és szilárd állami hatóságok tevékenykednek.”³⁸ Az elszakadt területek közül az ENSZ explicite elítélte a „Ciprusi Török Államot”, úgyszintén nem ismerte el a volt Jugoszlávia területén létrejött „Krajinai Szerb Köztársaságot” (Horvátország területén), amelyet a horvát hadsereg 1995-ben megszüntetett, és a bosznia-hercegovinai „Szerbek Köztársaságát”, jóllehet ez utóbbi később bizonyos szubjektivitást kapott Bosznia-Hercegovina egyik entitásaként.

Az Európai Konferencia Jugoszlávia Békéjéért mellett működő Választottbíróság elfogadta, hogy a korábbi jugoszláv tagállamok közötti határok az *uti possidetis juris* elvnek megfelelően az utódállamok nemzetközi jog által védett határrá váltak, vagyis a határok erőszakos megváltoztatása joghatás nélkül marad (1992. január 11-ei 2. és 3. sz. tanácsadó vélemény, RGDIP, 1992. 266. p., 268–269. pp.).³⁹ Az ENSZ BT 1991. szeptember 25-ei 713. sz. határozata, valamint az 1992. május 15-ei 752. sz. határozat kimondták, hogy semmilyen erőszakkal történt területi nyereség illetve változás nem ismerhető el.⁴⁰ Habár a Választottbíróság nem ismerte el a horvátországi és bosznia-hercegovinai szerbek önrendelkezési jogát, mégis jelezte hogy őket illetik az állampolgárság megválasztásának a joga és a kisebbségvédelem (1992. január 11-ei 2. sz. tanácsadó vélemény, RGDIP, 1992. 266. p.).⁴¹ Elvárták, hogy az új alkotmányokban garantálják ezek teljesítését (1992. július 4-ei 10. sz. tanácsadó vélemény, RGDIP, 1993. 594. p.).⁴²

A *jogutódlást* illetően a volt Jugoszlávia esetében a már említett ad hoc Választottbíróság 1992-ben megállapította, hogy „Jugoszlávia felbomlott és már nem létezik”, majd az ENSZ Biztonsági Tanácsa felszólította a jogutódlásban érdekelt Szerbia és Montenegrót (akkor még egy államban voltak), hogy nyújtsa be az ENSZ tagfelvételre irányuló kérelmét.

³⁸ Uo. 254–255. pp.

³⁹ Uo. 256. p.

⁴⁰ Uo. 237. p.

⁴¹ Uo. 263. p.

⁴² Uo.

Az új államok számára az *elismerés* lényeges elem, jöllehet az elismerés megtagadása nem lehetleníti el az állam létezését. Vannak akik konstitutív jelleget tulajdonítanak az államelismerésnek, mások szerint annak deklaratív karaktere van, tehát csak konstatálja az új állam születésének tényét, de annak nem ad további jogi következményt. Ez utóbbi felfogást támasztotta alá az általunk többször említett Választottbíróóság, amely kimondta, hogy az elismerés a többi állam azon meggyőződéséről „tanúskodik, hogy az elismert politikai egység realitás és ekként reá a nemzetközi jog értelmében bizonyos jogokat és kötelezettségeket ruháznak” (1992. július 4. 8. sz. tanácsadó vélemény, RGDIP, 1992. 588. p.).⁴³ Az elismerés *retroaktív hatályú*, vagyis nem a nyilatkozat megtételekor keletkezik, hanem az állam tényleges létrejöttétől (1993. július 4. 8. sz. tanácsadó vélemény, RGDIP, 1992. 266., 588. p.). Formailag lehet egyéni vagy kollektív. Ez utóbbi forma szerint ismerte el 1992. január 15-én Horvátország és Szlovénia függetlenségét az Európai Közösség, valamint néhány további európai állam, közöttük Magyarország is.

III. A volt Jugoszlávia felbomlása az önrendelkezési jog tükrében

Az önrendelkezési jogot – egészen a rendszerváltásig – számos nemzet nem tudta megvalósítani, mert az adott politikai erőviszonyok ezt nem tették lehetővé. Főként a volt szocialista szövetségi államokba került nemzetek zömére érvényes ez a megállapítás, tekintettel arra, hogy a szovjet, jugoszláv és csehszlovák kormányok az önrendelkezési jogra való hivatkozásban „államellenes” törekvést láttak, amelynek esetleges megvalósítási kísérlete erőszakot eredményezhetett volna. A nyugati országok szemel hunytak a szocialista tömbbe tömörített tagköztársaságok óhaja felett, mert számukra a kialakult stabilitás fenntartása fontosabb volt.⁴⁴

A fenti jog érvényesítése az egykori Jugoszlávia területén háborúhoz vezetett, és megosztotta az alkotmányjogászokat is, mivel az alkotmány egyáltalán nem rendelkezett a preambulumban rögzített jog érvényesítésének eljárásáról.⁴⁵ Az ilyen lehetőségre nem is gondoltak, amiről tanúskodik az intézmény átvétele körül 1946-ban lezajlott vita, amely megosztotta az akkori politikai nomenklaturát. Egyesek úgy vélték a Jugoszlávia létrehozásával az államalkotó nemzetek már kihasználták az önrendelkezési és elszakadási jogot.⁴⁶ Mások viszont azt tartották, hogy ez a jog mindig

⁴³ Uo. 270. p.

⁴⁴ Lásd bővebben BRUNNER, GEORG: *Die Rechtslage der Minderheiten nach sowjetischem Verfassungsrecht*. In BRUNNER – KAGEDAN: *Die Minderheiten in der Sowjetunion und das Völkerrecht*. Köln 1988.; BRUNNER, GEORG: *Die Stellung der Muslime in den föderativen Systemen der Sowjetunion und Jugoslawiens*. In: KAPPELER – SIMON – BRUNNER: *Die Muslime in der Sowjetunion und in Jugoslawien*. Köln, 1989.

⁴⁵ HEKA, LÁSZLÓ: *A szláv államok jogrendszeri*. JATEPress, Szeged, 2008. 90. p., 15. lj.; HEKA, LÁSZLÓ: *Etnikai, vallási és politikai konfliktusok a Balkán térségében*. II. rész: Társadalmi, etnikai, vallási és politikai viszonyok a Bakán térségben III. rész: A konfliktusok kialakulása [221 pp.] = A Pólay Elemér Alapítvány tansegédletei. (Sorozatszerk.: BALOGH ELEMÉR) Szeged, 2010. 202. p. 505. lj.

⁴⁶ PIJADE, MOŠA: *Izabrani spisi Moše Pijade*. Tom. I, Knjiga 5. Institut za izučavanje radničkog pokreta. Beograd, 1966. 869-870. pp.

megmarad.⁴⁷ Az 1974. évi (utolsó jugoszláv) konstitúció az Alapelvekben előírta, hogy „Jugoszlávia népei az elszakadási jogot is tartalmazó önrendelkezési jogokra hivatkozva és saját szabad akaratak alapján (...) egyesültek a szabad és egyenjogú népek és nemzetiségek szövetségi köztársaságába...”⁴⁸ Általánosan elfogadottá vált az olyan olvasat, mely szerint ez a jog nem illette meg a nemzeti kisebbségeket (a koszovói albánoknak és a vajdasági magyaroknak volt anyaországuk), hanem csak az államalkotó délszláv népeket.

1. A népeket vagy a tagköztársaságokat illeti-e az önrendelkezési jog?

A jugoszláviai válság idején az állam további működésével kapcsolatosan két álláspont fogalmazódott meg: az egyik oldalon túl lazának ítélték meg a tagköztársaságok közötti viszonyt és annak erősítését tervezték, a másik oldalon pedig a tagállamoknak járó jogok további kibővítését óhajtották.⁴⁹ 1990. december 23-án Szlovénia, majd 1991. május 19-én Horvátország megtartotta a függetlenségi népszavazást.⁵⁰ Szlovéniában voksolt a választópolgárok 88,5 százaléka, közülük majdnem 95 % a függetlenség mellett szavazott,⁵¹ amíg Horvátországban a szavazópolgárok 83,56 százaléka voksolt, kik közül 94,17 % a függetlenségre szavazott.⁵² Ezután a két ország 1991. június 25-én saját deklarációban kikiáltotta a függetlenségét.

Azonban a népszavazással kapcsolatosan – a szerb-montenegrói politikai elit és alkotmányjogászok indítványára – vita keletkezett arról, hogy az önrendelkezési és elszakadási jog a népeket vagy a tagköztársaságokat illeti-e meg. A szerbek álláspontja szerint ez a jog a Jugoszláviát alkotó nemzeteket (az ország bármelyik részében is élnek) illette, és nem pedig a köztársaságokat. Ezért – véleményük szerint – a más tagállamokban legelszórtabban élő szerbek az önrendelkezési jog alapján jogosultak voltak Belgrád irányítása alatt maradni, akkor is, ha az adott tagköztársaság a délszláv államból való kiválás mellett döntött. Ebből kiindulva a helyi szerbek már 1990-ben Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában létrehozták a nemzeti alapon szervezett politikai szervezeteiket. Horvátországban 1990 nyarán megalakult a Szerb Nemzeti Tanács (SNV), és megszavazta *A horvátországi szerbek autonómiájáról és státusáról*,

⁴⁷ KARDELJ, EDVARD: *Put nove Jugoslavije*. Kultura, Beograd 1949. 322. p.

⁴⁸ *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*. Službeni list SFRJ broj 9. 1974. febr. 21. Osnovna načela I.

⁴⁹ Lásd RIBIČIĆ, CIRIL – TOMAC, ZDRAVKO: *Federalizam po mjeri budućnosti*. Globus, Zágráb, 1989. 127. p. Vö. *Ustav Socijalističke Republike Hrvatske*. Narodne novine SRH broj 8. (1974. febr. 21.). *Osnovna načela I*.

⁵⁰ A szerző a pélmonostori járás (akkoriban az 54 ezer lelket számláló horvátországi Baranya egy közigazgatási egységet, járást képezett) öttagú választóbizottságának tagjaként az első többpárti választások és a függetlenségi népszavazás aktív résztvevője volt.

⁵¹ Izid glasovanja na plebiscitu za samostojnost in neodvisnost Republike Slovenije 23. 12. 1990. *Results of voting at the plebiscite on sovereignty and independence of the Republic of Slovenia 23. december 1990*. http://www.stat.si/letopis/2011/05_11/05-11-11.htm (letöltve: 2014. május 22.). In: Statistični letopis 2011 [Statistical Yearbook 2011] (Statistical Office of the Republic of Slovenia) 2011. 108. p.

⁵² Izvješće o provedenom referendumu u Republici Hrvatskoj Republičke komisije za provedbu referenduma od 22. svibnja 1991. godine. http://www.izbori.hr/arhiva/pdf/1991/1991_Rezultati_Referendum.pdf (letöltve: 2014. május 22.).

valamint a szerb nemzet szuverenitásáról és autonómiájáról szóló deklarációt. Ezt követően megtartották a horvátországi szerbek autonómiájáról és szuverenitásáról szóló „népszavazást”, majd 1990. szeptember 30-án az SNV kikiáltotta a szerbek autonómiáját. Ezután regionális népszavazást tartottak (hasonlót igyekeznek a napokban – 2014 áprilisában – megtartani az ukrajnai oroszok is) azokon a területeken, ahol többségben voltak, majd „létrehoztak” az autonóm területeiket. 1990. december 21-én Kninben kihirdették a „Krajina Szerb Autonóm Terület” létrehozását, és annak elszakadását Horvátországtól. 1991. április 1-jén a „SAO Krajina Végrehajtó Tanácsa” határozatban kimondta a Szerbiához való csatlakozást. 1991. január 7-én létrehozták a „Szlavónia, Baranya és Nyugat-Szerém Szerb Nemzeti Tanácsát”, amely 1991. május 12-én szintén „népszavazást” tartott a területén (csakis a szerbek között). A résztvevők 99,8%-a Jugoszlávia fenntartása és az említett térség Szerbiához való csatlakozása mellett döntött.⁵³ A vajdasági Bačka Palanka városkában 1991. június 25-én megtartott Nagygyűlésen kimondták e területek átalakulását Szlavónia, Baranya és Nyugat-Szerém Szerb Autonóm Területté (SAO), valamint annak Horvátországtól való elszakadását. 1991. augusztus 13-án Pakracban megalakították a Nyugat-Szlavónia Szerb Autonóm Területet is, majd a szerbek megszállták a „kirajzolt” területeket. A megszállt részek 1992. február 26-án csatlakoztak az elsőként fellázadt knini „Krajinához”, amely 1991. december 19-én kikiáltotta az ún. „Szerb Krajina Köztársaságot”.

A horvát kormány a szerb „népszavazás(oka)t” alkotmányellenesnek minősítette, kiemelve, hogy sem a szövetségi, sem a köztársasági alkotmány nem ismeri az autonóm terület (*oblast*), vagy a „népgyűlés” intézményét, a referendumot pedig csak a köztársaság legitim szerve rendelhette el. A szerbeket és montenegróiakat kivéve a többi jugoszláv jogtudós azt az álláspontot képviselte, hogy az elszakadási jog a köztársaságok államalkotó népeire vonatkozott, és ez alapján valamennyi köztársaság az 1974. évi alkotmányra hivatkozva önállósodott.⁵⁴

Ennek ellenére a szerbek Bosznia–Hercegovinában megismételték a horvátországi forgatókönyvet. A központi jugoszláv tagköztársaság az ország leginkább többnemzetiségű (az 1991-es népszámlálás szerint 43,7% bosnyák, 31,3% szerb, 17,3% horvát, 5,5% jugoszláv stb. élt a területén) és többvallású (a bosnyákok általában iszlám vallásúak, a szerbek görögkeletiek, a horvátok katolikusok) része volt. A szerbek 1991. október 15-én megalakították a Bosznia-Hercegovinai Szerbek Népgyűlését, amely kiírta a köztársaságbeli szerbek „népszavazását”, noha azt a sarajevói kormányzat törvénytelennek nevezte. A megtartott „referendum” után a szerbek kimondták, hogy Jugoszlávia keretei között maradnak, és a horvátországi szerbek mintájára létrehoztak néhány Szerb Autonóm Területet (SAO). 1992. január 9-én a „Szerb Népgyűlés” kinyilvánította a

⁵³ Izvještaj o provođenju izjašnjanja srpskog naroda u RH o srpskoj autonomiji. Centralna komisija za provođenje izjašnjanja, Srb, 30. rujna 1990., HMDCCR, 2, kut. 359., közli ANTE NAZOR: *Odluka o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji*. In: Hrvatski vojniki, br. 280. veljača, 2010. <http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/2802010/domovinskirat.aspte> (letöltve: 2014. május 22.).

⁵⁴ Az 1974. évi horvát alkotmány preambulumaának fogalmazása szerint "(...) Horvátországban a horvát nemzet a szerb nemzettel és a többi nemzetiséggel együtt (...) létrehozta az államát, a Horvátország Szocialista Köztársaságot (...), amely a népek önrendelkezési és elszakadási joga alapján saját akaratából egyesült más nemzetekkel és nemzetiségekkel a Jugoszlávia SzSzK-ba." Lásd *Ustav Socijalističke Republike Hrvatske*. Narodne novine. Zagreb, broj 8. od 22. veljače 1974.

„Bosznia–Hercegovinai Szerb Köztársaság” megalakulását, létrehozta az alkotmányát, és egyoldalúan meghatározta a „köztársaság” területét is. Csak ekkor – 1992. február 29-én és március 1-jén (szökőév volt) – tartották meg Bosznia-Hercegovina országos népszavazását, amelyen zömében a bosnyákok (akkor még muzulmánok elnevezéssel) és horvátok vettek részt, amíg a szerbek java része bojkottálta. Szavazott az ország lakosságának 64,31 százaléka, kik közül 99,44 % igennel voksolt.⁵⁵ A népszavazás eredményei alapján az ország március 1-jén kikiáltotta a függetlenségét, válaszként a szerbek ostrom alá vették Sarajevót és a többi bosznia-hercegovinai várost, mire kirobbant az 1995-ig elhúzódó háború. Az Európai Közösség 1992. április 6-án, az USA pedig egy nappal később elismerte Bosznia-Hercegovina függetlenségét, majd május 22-én az ország az ENSZ tagja lett. A boszniai szerbek 1992 áprilisában kikiáltották a függetlenséget, majd augusztus 12-én „*Republika Srpska*”-nak (Szerbek Köztársasága) nevezték el az általuk ellenőrzött területet, amelyet a háborút lezáró 1995. novemberi daytoni békeszerződés elismerte Bosznia–Hercegovina egyik entitásaként.

Jóllehet sokan attól tartottak, hogy Macedóniában is – a görögök, bolgárok, albánok és szerbek bizonyos történelmi okokra hivatkozva – a függetlenség kikiáltása konfliktushoz vezet, ez még sem történt meg (igaz 2001-ben a kormányzat fegyveres konfliktusba keveredett a lakosság egyharmadát kitevő albánokkal). Macedóniában a népszavazást 1991. szeptember 8-án írták ki és azon szavazott a választójoggal rendelkező lakosság 75,74 %-a vagyis 1.132.981 fő. Közülük 96,46 % százalék vagyis az összlakosság 72,16 %-a a függetlenségre voksolt.⁵⁶ Azonban az országot csak 1993 áprilisában vették fel az ENSZ tagjai közé, de Görögország követelése miatt azóta is a hivatalos neve Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYROM). 2005 óta EU-jelölt, de a görög vétó miatt mindeddig nem kezdte el a tárgyalásokat, végül a görögök 2008 óta vétó alatt tartják Macedónia NATO-ba való felvételét is.

Végül 2006. május 21-én Montenegróban tartottak népszavazást a Szerbiától való különválásról, amelyen a 484.718 választópolgárból szavazott 419.236, vagyis 86,49%. Ezek közül 230.711 fő (55,5 %) a függetlenségre voksolt, 184.954 fő (44,5%) pedig el-lene.⁵⁷ Ezt megelőzően a legkisebb ex-jugoszláv köztársaságban 1992. március 1-jén tartottak népszavazást, amelyen a 421.549 választópolgárból szavazott 278.382 (66,04%) polgár, kik közül 266.273 (95,65%) a Jugoszláviában való maradás mellett döntött.⁵⁸

⁵⁵ Rezultati republičkog referenduma za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine koji je održan 29. februara i 1. marta 1992. godine. Republička izborna komisija, 6. marta 1992. godine. Službeni list RBiH, br. 7. 27. mart 1992. godine; <http://afanovblog.blogspot.hu/2013/03/dan-nezavisnosti-dokumenti-referenduma.html> (letöltve: 2014. május 22.); Konačni rezultati referenduma u BiH (Sarajevo, 9. 3. 1992.), forrás: HINA, *Baza EVA*, Vijest HNA3090111:1, 09.03.1992.

⁵⁶ Републичка изборна комисија „Извештај за спроведувањето и резултатот од претходното изјаснување на граѓаните на Република Македонија на референдумот одржан на 8 септември 1991 година“, 2 стр. http://www.sec.mk/arhiva/1990_Referendum/Izvestaj_z_a_sproveden_referendum_1990.pdf (2014. március 31.).

⁵⁷ Referendum o državnom statusu. Republika Crna Gora Konačni izvještaj OSCE/ODIHR; forrás: <http://www.osce.org/sr/odihr/elections/montenegro/20099?download=true>

⁵⁸ Konačni rezultati referenduma o državnom statusu Republike Crne Gore. Republička komisija za sprovođenje referenduma komisija, 31. maja 2006. Službeni list Republike Crne Gore, br. 35. Podgorica,

A fenti kérdésre, vagyis, hogy a szövetségi államban ki jogosult a függetlenségi népszavazás kiírására a többször említett Választottbizottság, elfogadta azt az álláspontot, mely szerint az önrendelkezési jog a tagköztársaság joga volt, így az 1991-ben megtartott népszavazások feljogosították a délszláv köztársaságokat a függetlenség kimondásához.

2. Bosznia-Hercegovina: az entitások szerepe

1995 végén az USA-ban megkötötték a bosznia-hercegovinai háborút lezáró daytoni békeegyezményt, amelynek része volt az alkotmány is. A konstitúció egy olyan kompromisszum eredménye, „amely egyrészt törekedett megtartani az állami szuverenitást, másrészt pedig lényegében elfogadta az etnikai megoszlást méghozzá úgy, hogy az entitásokat helyezte az első helyre.”⁵⁹ Az alapokmány Bosznia-Hercegovina Köztársaságot két részből – Bosznia-Hercegovina Föderációjából és a Szerbek Köztársaságából – álló államként alakították át.⁶⁰ Az entitások a valóságban államok lettek az államban, hiszen elnökük van, kormányuk, alkotmánybíróságuk, igazságszolgáltatásuk, közigazgatásuk stb.

3. Koszovó függetlensége: precedens?

Koszovóban 1990 július 2-án a tartománygyűlés albán többsége kikiáltotta a „Koszovói Köztársaságot” (a 10.849 km² területű tartomány Szerbia területének kb. 12 %-át tette ki), amit Belgrádban semmisnek tartottak. Az 1998-ban kitört fegyveres összecsapásoknak az 1999. március 24-én megkezdett, hetvennyolc napig tartott NATO légitámadásai vetettek véget. A NATO bombázásokat követően a Jugoszláv Hadsereg képviselői a macedóniai Kumanovóban 1999. június 9-én aláírták azt a szerződést, amelyben vállalták a Koszovóból való kivonulást. Két nappal később az ENSZ BT 1244. sz. határozatában előírta a régió demilitarizálását, a nemzetközi biztonsági jelenlét megteremtését, az ideiglenes nemzetközi közigazgatás felállítását, valamint Koszovó önkormányzatiságának biztosítását, figyelembe véve a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitását és területi integritását.⁶¹ A határozat nem adott választ, hogyan lehet megvalósítani a függetlenségre törekvő Koszovó önkormányzatiságát és Jugoszlávia (Szerbia) szuverenitását és területi integritását.

2005 novemberében az ENSZ főtárgya különleges megbízottat nevezett ki, aki 2007-ben elkészítette saját átfogó javaslatát Koszovó státuszának rendezésére, amely

31. maja 2006. 1021–1022. p. <http://www.snpcg.org/5-3.izvjestajil-%20983-1024.pdf> (letöltve: 2014. május 22.).

⁵⁹ ŠARČEVIĆ, EDIN: *Ustav i politika*. Sarajevo 1997, 122. p.

⁶⁰ *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine* „Službene novine Federacije BiH” broj 1/94.

⁶¹ Az ENSZ BT 1244. sz. határozata. Közli: KOVÁCS ZOLTÁN: *A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán*. http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allasponlja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf.

Koszovónak nemzetközileg felügyelt függetlenséget javasolt.⁶² Ezután a koszovói parlament 2008. február 17-én kikiáltotta a függetlenségét, amelyet eddig 108 ország ismert el. Szerbia indítványára az ENSZ Közgyűlése (77 igen szavazattal, 6 nem és 74 tartózkodás mellett) 2008. október 8-án elfogadta, hogy a koszovói nemzetgyűlés egyoldalú függetlenségi nyilatkozatával kapcsolatban tanácsadó véleményért fordul a Nemzetközi Bírósághoz (ICJ) (a bíróság eljárási szabályainak értelmében csak az ENSZ és annak szervei fordulhatnak hozzá tanácsadó véleményért). A hágai székhelyű bíróság 2010. július 22-én kelt tanácsadó véleménye szerint Koszovó függetlenségének kikiáltása nem volt ellentétes a nemzetközi joggal. Az ICJ megállapította, hogy az államok egymás közötti kapcsolatát szabályozó nemzetközi jog nem zárja ki egy állam függetlenségi nyilatkozat útján történő elszakadását valamely már létező állam területéből, így a koszovói parlament proklamálása sem ütközik nemzetközi jogi normákba.⁶³ Ezzel a véleményével az ICJ nem teremtett nemzetközi jogi precedenst abban a kérdésben, hogy az elszakadási törekvések megítélésekor erősebb-e a népek önrendelkezési joga vagy az államok területi integritásához való jog, így minden állam önállóan dönti el, hogy elismerik-e Koszovó függetlenségét.

IV. Zárszó

A szovjet szocialista önrendelkezési és elszakadási jogra való hivatkozással 1991 után huszonnégy új állam jött létre a volt Szovjetunió (tizenöt tagköztársaság állam lett), Jugoszlávia (Koszovóval hét állam keletkezett), és Csehszlovákia (cseh és szlovák állam alakult) területén. Ezek közül egyesek felújították a korábbi államiságukat, mások pedig először váltak önálló országgá.

2009-ben huszonhat olyan fegyveres konfliktus zajlott, melyek azért robbantak ki, mert az egyik fél az önrendelkezési jogra hivatkozott. Emellett ötvenöt kampányban is erre a jogra reflektálnak, ami konfliktust okozhat, illetve tizenöt ideiglenesen beszüntetett, de ismét kiújulható konfliktus is.⁶⁴ A nemzetközi jog homályos szabályozása az önrendelkezési jogra való jogosultat illetően növelheti az összecsapások számát, például, ha egyes etnikum úgy találja, hogy csakis a kollektív kisebbségi jogok súlyos sérelmének esetében nyerheti el a függetlenséget. Ez potenciálisan lehetőséget ad a radikálisoknak, hogy az állam részéről „erőszakot provokáljanak ki” a kisebbséggel szemben. Főként terrorista cselekmények esetében várható az ilyen reakció.

⁶² The Comprehensive proposal for Kosovo Status Settlement, közli KOVÁCS Zoltán: *A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán*. http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf.

⁶³ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010, p. 403.

⁶⁴ WELLER, MARC: *Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments*. EJIL, Vol. 20. 2009/1. 112. p., közli GAVRILOVIĆ 2013, 24. p.